

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Főcze János

**A Magyar Dolgozók Országos Szövetsége (MADOSZ)
története (1934-1944)**

Témavezető:

Prof. Dr. Romsics Ignác egyetemi tanár, az MTA r. tagja

ESZTERHÁZY KÁROLY EGYETEM

Történelemtudományi Doktori Iskola

Eger, 2019

1. A kutatás előzményei

A Magyar Dolgozók Országos Szövetségét (MADOSZ) már a második bécsi döntést követően említésre és értékelésre méltó politikai kezdeményezésnek tartották. A történészi mérce kilengő ingája azonban a második világháború után valós fontossága és teljesítménye felett, míg a rendszerváltástól kezdődően először alatta mérte, majd lényegében véve elfordult a témától.

A MADOSZ történetírói igényű értékelését először Mikó Imre adta.¹ A szervezetet megalakítók csoportja eszmei beállítottságáról Mikó azt írta, hogy állásfoglalásuk a nemzetiségi kérdésben csupán „álca” volt, hiszen a „világnézeti alapon” alakult Országos Magyarpárti Ellenzék tagjai szélsőbaloldali célokért küzdöttek. A MADOSZ-ról azt tartotta általánosságban fontosnak megemlíteni, hogy „az időszak egyetlen zsidómentes baloldali megmozdulása” volt.² Feltűnő, hogy Mikó – habár nem dimenzionálta túl a jelentőségét – egyáltalán nem látta annyira katasztrofálisnak a MADOSZ teljesítményét vagy szereplését, mint ahogy azt későbbi korok történetírói, egyre nagyobb történelmi távlatból tették.

A második világháborút követően a kommunista hatalomátvétellel megkezdődött a romániai történelem „átírása” is. A hivatalos romániai párttörténetben lényegében maga Bányai László, a szervezet egykori főtitkára helyezte el a MADOSZ-t. A kezdetben a romániai magyar „haladó hagyományokra” is kíváncsi román hivatalos történetírás a nyolcvanas évekre elveszítette érdeklődését a téma iránt. Ehelyett a román nemzet kontinuitására, illetve dicsősége kidomborítására koncentrááló művek jelentek meg.³

A magyar államszocialista történetírás is mind nagyobb figyelmet fordított a romániai baloldali múlt magyar vonatkozásai kutatására. Az ezek nyomán született művek közül

¹ Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Budapest, 1941, Stúdium Kiadó.

² Ezen szempontokban nem nehéz felismernünk a történetírói megközelítés bizonyos kor- és környezetfüggő jellemzőit. Mikó művét 1941-ben, Észak-Erdély visszacsatolását követően jelentette meg, már az Országgyűlés behívott tagjaként. Mikó így fogalmaz: „Világnézeti alapon indult a „Magyar Párti Ellenzék” mozgalma. Ez a nemzeti jelszavak mögött szélső baloldali célokért küzdő kis csoport a városi és falusi proletáriátus védőjének mondta magát és sajtójában, a »Falvak Népé« -ben a politikai életben is szokatlan hangnemben támadta a Magyar Pártot. Az a pár magyar párti disszidens, aki kezdetben velük indult, hamar otthagyta a legnagyobb részben fiatal főiskolai hallgatókból, munkásokból és kisiparosokból álló csoportot, mely később »Magyar Dolgozók Szövetsége« (Madosz) címen politikai pártot alakított. A Madosz az utóbbi idők egyetlen zsidómentes baloldali megmozdulása volt. Szélső baloldali programja mellett csak úgy túrték meg a hatóságok, ha adott alkalmakkor lojalitási nyilatkozatokat tett, ami miatt sohasem tudott gyökeret verni a nemzeti érzésű magyarság szélesebb rétegeiben. Többször megkísérelte a közeledést a Magyar Párthoz, a párt azonban nem akarva magára venni az irredentizmus mellett még a kommunizmus vádját is, mindig elhárította magától a madoszosok barátságát, akik közül sokan egyénileg beléptek a párttagozatokba s ott – taktikájuknak megfelelően – zavart próbáltak kelteni.” Uo. 167.

³ Erről lásd Lucian Boia munkásságát. Lucian Boia: *Istorie și mit în conștiința românească*. Bukarest, 2012, Humanitas Kiadó.

témánk szempontjából Csatári Dániel, Töttössy Magdolna és Lipcsey Ildikó művei említésre méltók.⁴ Ezek szemléletét nagymértékben befolyásolta az írásukkor aktuális politikai kontextus. A MADOSZ és a második világháború utáni utódszervezete, a Magyar Népi Szövetség a romániai magyar baloldali hagyományok felelevenítése révén a két nép békés együttélésének, illetve egymásraultalságának sztereotip toposzait volt hivatott erősíteni, válaszul az egyre nacionalistább romániai történelmi diskurzusra.

A rendszerváltás környékéig kellett várni, hogy a kutatók rendelkezésére álló források köre lényegesen kibővüljön. Talán ezzel és a kutatói szabadsággal magyarázható, hogy a MADOSZ értékelésében radikális fordulat állt be. A szervezetet – de egyben az MNSZ-t is – a román államhatalom kiszolgálójaként, valamint a kisebbségi sorsban a nemzeti megmaradás alapvető feltételét jelentő intézményrendszer felszámolása eszközeként mutatták be. Tömegtámogatásra a szervezet az ekkor született művek többsége szerint amiatt nem tudott szert tenni, mert *elismerte Románia történelmi jogát Erdélyre vonatkozóan*. A MADOSZ ugyanakkor a KRP *fedőszerveként* jelent meg.⁵

Az erdélyi magyar történetírásban a korszakra Bárdi Nándor és Vincze Gábor szorgalmazására irányult újra fokozottabb érdeklődés. Lönhárt Tamás doktori disszertációjában a KRP *tömegszervezeteként* hivatkozott a szervezetre,⁶ Nagy Mihály Zoltán pedig azt tartotta fontosnak kiemelni könyvében, hogy a szervezet „elenyésző” történelmi és politikai súllyal rendelkezett, valamint azt, hogy kívül állt, párhuzamos volt a romániai magyar belső nyilvánossággal.⁷ A MADOSZ tömegtámogatottságával kapcsolatban Horváth Sz. Ferenc ezzel szemben úgy vélte, hogy a szervezet az 1935-1937-es években „számolt” a romániai magyar lakosság „széles rétegeivel”.⁸

⁴ Csatári Dániel: *Forgószélben. Magyar-román viszony 1940-1945*. Budapest, 1968, Akadémiai Kiadó; Csatári korábban a Vásárhelyi Találkozóról is kötetet jelentett meg: Csatári Dániel: *A Vásárhelyi Találkozó*. Budapest, 1967, Akadémiai Kiadó; Töttössy Magdolna 1986-ban megvédett disszertációját 2005-ben jelentette meg. Lásd: Töttössy Magdolna: *A Magyar Népi Szövetség története 1944-1953. 1-2. kötet*. Csíkszereda, 2005, Pallas-Akadémia Kiadó; Lipcsey Ildikó: *A Román Kommunista Párt nemzetiségi politikája. A Magyar Népi Szövetség 1944-1953 (Kandidátusi értekezés)*. Budapest, 1988.

⁵ A váltást tetten lehet érni Lipcsey egyik 1987-es tanulmányában, ahol arra hivatkozva revideálta nézeteit, hogy „jelszavakat, téziseket, eszméket, egész ideológiai rendszereket veszünk át elődeinktől, vallunk a sajátunknak, építünk be kritikátlanul”. Lipcsey Ildikó: *A román kommunista párt a nemzetiségi kérdéstről (1921-1945)*. *Tiszatáj*, 1987/9, 79-98; További példa Vincze Gábor: *A Magyar Népi Szövetség válsága*. (Online: <http://epa.oszk.hu/02100/02169/00012/990230.htm> – Utolsó letöltés: 2019.05.16.)

⁶ Lönhárt Tamás: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării comunismului în România (1944-1948)*. Kolozsvár, 2009, Argonaut Kiadó, 110. Ugyanakkor érthetőnek tartom azt az igyekezetet is, hogy ne azzal a fogalommal jelöljék a MADOSZ-t, mint a rendszerváltást megelőzőleg.

⁷ Nagy Mihály Zoltán: *Kisebbségi érdekképviselet vagy pártpolitika? A Magyar Népi Szövetség története (1944-1953) (Doktori disszertáció)*. Pécs, 2011, Pécsi Tudományegyetem. (Online: <http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16151/nagy-mihaly-zoltan-phd-2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y> – Utolsó letöltés: 2019.05.16.)

⁸ Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931-1940)*. Csíkszereda, 2007, Pro-Print Kiadó, 151.

Szakirodalmi szempontból az eddig megjelent, leginkább a témába vágó írás Olti Ágoston tollából származik.⁹ A MADOSZ értékelése szempontjából lényeges megállapításai közé tartozik, hogy a Kommunista Internacionálé a kisebbségi mozgalmakat elsősorban az alapján támogatta, hogy az imperializmus elleni harc szempontjából milyen mértékben vélték hasznosíthatónak ezeket a mozgalmakat – és nem az számított, hogy milyen mértékű volt az adott országban a kisebbségek elnyomása. Hasonlóan fontosnak tartom azt a megállapítását, miszerint *a nemzeti önrendelkezés egészen az elszakadásig* ideája Erdély esetében azzal járt volna, hogy a tartomány végül egy szovjet befolyás alatti balkáni föderális egységbe kerül.

1989-et követően a román történetírás nem foglalkozott különösképpen a témával, de felszínesen érintette a szervezet kérdését.¹⁰ Ugyanakkor a romániai kommunista mozgalom története feldolgozása folyamatban van, és ez számos értékes támponttal szolgált a MADOSZ története differenciáltabb megértéséhez is.¹¹

2. Célkitűzések

A Magyar Dolgozók Országos Szövetségéről a mai napig nem született átfogó, a szervezetet mindenfajta elfogultság nélkül elemző történeti munka. Doktori értekezésemben a szervezet két világháború közötti és második világháború alatt zajló történetének részletes feltárására vállalkoztam. Az értekezésem kronologikus felépítést követ, megközelítése pedig politika- és eszmetörténeti. Munkám során arra törekedtem, hogy a MADOSZ-t elsősorban önmagában vizsgáljam – a korábbiakkal szemben nem a Magyar Népi Szövetség története felől közelítettem témámhoz.

Kutatási kérdéseimet három nagyobb csoportba lehet rendezni. Mivelhogy a két világháború közötti időszak baloldali önszerveződése története emlékezetünk túlideologizált és merőben ellenkező irányú megvilágításban megjelenő epizódjai, feltétlen szükség mutatkozott a MADOSZ működésével kapcsolatban termelődött levéltári források feltárására és azok szakszerű feldolgozására. Kérdéseim ennek megfelelően faktológiai jellegűek voltak: pontosan mikortól meddig, kiknek a vezetésével és részvételével működött a szervezet?

⁹ Olti Ágoston: A Romániai Kommunista Párt és a romániai nemzetiségi/területi kérdés a két világháború között. *Regio*, 2007/1, 109-132. (Online: <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00065/pdf/109-132.pdf> – Utolsó letöltés: 2019.05.16.)

¹⁰ Ioan Scurtu (szerk.): *Enciclopedia partidelor politice din România. 1859-2003*. Bukarest, 2003, Meronia Kiadó, 150-151; Ioan Scurtu (szerk.): *Minoritățile naționale din România. 1931-1938*. Bukarest, 1999, Român Nemzeti Levéltár, 401-403.

¹¹ Itt elsősorban a következő könyvekre gondolok: Vladimir Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate*. Bukarest, 2012, Humanitas; Cristina Diaç: *Zorii comunismului în România. Ștefan Foriș, un destin neterminat*. Târgoviște, 2014, Cetatea de Scaun Kiadó.

Miben volt más a korabeli kommunista mozgalommal szoros kapcsolatban álló szervezethez viszonyítva?¹² Milyen óvatosan általánosítható hasonlóságok és markáns különbségek állapíthatók meg a MADOSZ-t működtető értelmiségiek csoportját együttesen vizsgálva?

Másodsorban érdeklődésem politika- és eszmetörténeti irányú: milyen romániai, magyar, romániai magyar és nemzetközi politikai, valamint társadalmi viszonyrendszerbe „ágyazódott be” a szervezet? Milyen elemekből épült fel a párt „ideológiája” és milyen, a kiformálódását lényegesen meghatározó eszmei hatásokat lehet azonosítani? Továbbá az is érdekelt, hogy a MADOSZ mennyiben volt képes autentikus választ adni a romániai politikai és társadalmi helyzet támasztotta kihívásokra? Ettől elkülönülő kérdéskört képezett ugyanakkor az is, hogy hogyan lehet értékelni a MADOSZ-t a királyi diktatúra (1938. február 10. és 1940 szeptembere között) idejében, és azt követően a kettéosztott Erdély területén? Erre az időszakra vonatkozóan ugyanis a források alapján alig beszélhetünk olyan tevékenységről, amelyet konkrétan a MADOSZ nevében végeztek volna, és azok, akik ezen körülmények között is folytatták a tevékenységüket, vagy független értelmiségiekként vagy az illegális kommunista párt tagjaiként léptek fel, esetleg különböző börtönökben, táborokban sínylődtek.

Kutatási kérdéseim közé tartozik még annak a megállapítása is, hogy a MADOSZ, mint politikai projekt milyen mértékben volt egy generációs csoport kitörési kísérlete a nemzetkisebbségi alávetettség állapotából, és milyen mértékben a Moszkvából irányított Kommunista Internacionálé (Komintern) külső beavatkozása a romániai magyar politikai életbe? Végezetül pedig az is kérdés, hogy hol van a MADOSZ helye a romániai magyar baloldali hagyományban, valamint Erdély huszadik századi történetében? Kutatási kérdéseim megválaszolása pedig reményeim szerint nem eredményezhet mást, mint a Magyar Dolgozók Országos Szövetsége létrejöttének és működésének elfogulatlan bemutatását és értékelését azáltal, hogy a szervezetet, valamint működtetőit a maguk jogán, korszakuk körülményeihez viszonyítva, de ugyanakkor a korabeli és utólagos interpretációkra is reflektálva vizsgáljuk.

¹² Pontosabban az Országos Magyarpárti Ellenzékre (OMPE) és a Munkás-Paraszt Blokkra gondolok.

3. Vizsgálati módszerek, források

Már kolozsvári diákéveim idején elkezdett kutatásom fő színterei Budapest, Kolozsvár, Bukarest és Csíkszereda köz- és magángyűjteményei voltak. Habár felhasználtam az eddig született, és a MADOSZ-ra kitérő, vagy kifejezetten a szervezetre koncentráló műveket, elsődlegesen mégis a levéltári forrásokra, a korabeli sajtóban megjelent cikkekre, valamint a MADOSZ vezető személyiségeivel készült életútinterjúkra támaszkodtam.

A témám szempontjából leginkább releváns dokumentumokat a Román Nemzeti Történelmi Levéltár Jelenkortörténelmi Levéltára (ANR ANIC) őrzi. Az ANR ANIC 27. számú fondja, a Magyar Népi Szövetség iratai képezik munkám alapját, ezekre támaszkodva határoltam be a MADOSZ működése időszakait, illetve azonosítottam politikai irányváltásait. Mivelhogy a MADOSZ szoros kapcsolatban állt a Kommunisták Romániai Pártjával, értelemszerűen a párt szervezeti (Secția Organizatorică), káder (Secția Cadre), valamint az KRP Erdélyi és Bánsági Területi és Tartományi Bizottságának anyagára is kiterjesztettem a kutatásomat. Ezen dokumentumok értelmezését megkönnyítette, hogy a KRP története viszonylag feldolgozottak számát – Vladimir Tismăneanu¹³ és Cristina Diac¹⁴ már hivatkozott művei váltak leginkább hasznomra.

Nehezebben értékelhető, de kutatásom szempontjából ugyancsak értékes forráscsoportot jelentettek a két világháború közötti kommunista mozgalom tagjai elleni hatósági fellépések, illetve titkosszolgálati és rendőrségi megfigyelésük során született dokumentumokból összeállított gyűjtemények (ANR ANIC Colecția Nr. 50, 95, 96.). Habár ezek főként arra vonatkozóan szolgáltattak támpontokat, amilyenek a MADOSZ-t a hatóságok rendfenntartó, illetve elhárító szervei látták, olyan információkat is tartalmaztak, amelyek lényeges pontosításokkal szolgáltattak a MADOSZ története részleteit illetően.

A Bukarestben található források tanulmányozása mellett Romániában még Kolozsváron és Csíkszeredában, valamint a Hargita megyei Gyimesek vidékén kutattam. A Szamos parti városban a Babeș-Bolyai Egyetem Központi Könyvtárának periodika-gyűjteményében, a Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei részlegén. Az Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) Kézirat és Levéltárában Demeter János, Jordáky Lajos és Takáts Lajos személyes és köziratait néztem meg. Csíkszeredában a Román Nemzeti Levéltár Csík megyei alárendelt intézményében kutattam. Az Olt menti városban a Csíki Székely Múzeum tulajdonában lévő, jelenleg rendezés alatt álló Bányai László hagyatékát tártam fel. A

¹³ Vladimir Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate*, i. m.

¹⁴ Cristina Diac: *Zorii comunismului în România. Ștefan Foriș, un destin neterminat*, i. m.

terjedelmes anyag számos érdekes adalékkal szolgált a MADOSZ főtitkára életútjára vonatkozóan.

Budapesten a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárában kutatható a Bányai-hagyaték másik része, amelyik további lényeges információkkal szolgált Bányai életútjával kapcsolatban (például az illegalista időszaka tevékenységére vonatkozóan). Bányai hagyatékának harmadik részét a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárban őrizik. Itt ezen túl még számos releváns visszaemlékezés (Kohn Hillel, Tamás Gáspárné és mások) található, amellet, hogy gazdag, valamint ritkaságokat is tartalmazó periodikagyűjteménnyel is rendelkeznek. A Méliusz József után maradt iratok miatt kerestem fel a Petőfi Irodalmi Múzeumot (PIM), ahol ugyancsak izgalmas és gazdag, habár főként irodalmi vonatkozású forrásanyagot találtam.

A korabeli magyar politika MADOSZ-ról alkotott képe megismeréséért kutattam a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL). Az intézményben a Külügyminisztérium iratait (K 63, K 64), a Nemzetiségi és kisebbségi osztály iratait (K 28) illetve a korábban MSZMP KB Párttörténeti Intézete nevet viselő intézménytől visszakapott iratokat (K 149) néztem meg. Ezek remekül kiegészítették a romániai iratokat, és ugyanakkor forráskritika szempontjából is hasznosnak bizonyultak.

Ugyancsak magyarországi kutatásaim részét képezte az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Történelmi Interjúk Tárában (OSZK TIT) őrzött interjúk (Méliusz József és Csögör Lajos) megismerése. Ezek segítségével közelebb kerülhettem a madoszosok személyes világához és megismerhettem a sajátos múltértelmezésük egyes részleteit. Ugyanilyen szempontból találtam rendkívül izgalmasnak Molnár Gusztáv illegalistákkal készített interjút. Ezek a kolozsvári Jakabffy Elemér Alapítvány (JEA) tulajdonában lévő interjúk fontos adalékokkal egészítették még ki ismereteimet a madoszos történelmi szereplők családi hátterét és az általuk megélt eseményekről alkotott utólagos interpretációjukat illetően.

Elengedhetetlen volt továbbá az is, hogy a két világháború között romániai magyar belső nyilvánosság kereteit és felületét megteremtő újságokba és folyóiratokba beletemetkezzek. Erre a célra a madoszos csoportosulás által megjelentetett időszakos vagy rövidéletű kiadványok¹⁵ mellett elsősorban a *Brassói Lapokat*, másodsorban pedig a *Keleti Újságot*, az *Előret* és az *Ellenzéket* használtam, de adott esetben olyan regionális újságokat is

¹⁵ A Kolozsvárott kiadott *Falvak Népe* (1932. szeptember 30-tól 1933. március 19.), az *Ellenzéki Közlöny* (négy száma jelent meg 1933 áprilisa és 1934 májusa között), majd pedig ezt követően a *Népakarat* (1933 ősze - 1934 januárja) számít ide. Továbbá ugyanide tartozik még az ezek betiltása után Marosvásárhelyen kiadott *Székegyföldi Népakarat*, a *Székegyföldi Néplap*, és végül az *Új Szó*.

vizsgáltam, mint a *Csiki Néplap*, a *Sajtó (Szamos)*, a *Székely Nép* vagy a *Temesvári Hírlap*. Kutatásomhoz folyóiratokat is használtam, például a *Korunkot* vagy az *Erdélyi Fiatalokat*.

4. Új tudományos eredmények

Disszertációm több szempontból is gazdagította az eddigi ismereteinket. Talán a legfontosabb újdonságot a nemzeti-forradalmi MADOSZ időszakának a népfrontos időszaktól megkülönböztetett ismertetése jelenti. Mayer László élettörténete véleményem szerint ugyancsak fontos adalék, ahogy unokatestvére, Bányai László főtitkárrá válása folyamatának feltárása is. A madoszos értelmiségiek csoportként való elemzése révén azt szerettem volna megérteni, hogy ezek a fiatalok milyen szocializációs közegből érkeztek, milyen hatások érték őket, és hogy milyen közös jellemzők illenek rájuk, de az is érdekelt, hogy milyen különbségek mutathatók ki közöttük.

Az 1936-1937-ben legálisan működő MADOSZ politikai tevékenységét önmagában is vizsgáltam ugyan, de megértenem csak a szervezetnél lényegesen jelentősebb másik két politikai szereplő, a Kommunisták Romániai Pártjához, valamint a Nemzeti Parasztpárthoz fűződő viszonyából kiindulva lehetett. Részletesen foglalkoztam a MADOSZ programjával, a népfrontos alapon történő fellépéseivel, illetve az 1936-os időszaki és az 1937-es parlamenti választásokon való részvételükkel. Feldolgoztam a különböző román politikusokkal fenntartott kapcsolatok történetét, és azokra a gyűlésekre is figyelmet fordítottam, amelyet a madoszosok a harmincas évek második felében rendeztek.

Az is érdekelt, hogy milyen folyamatok játszódtak akkoriban a Nemzeti Parasztpártban, illetve milyen romániai és nemzetközi események zajlottak abban az időben. II. Károly diktatúrája bevezetése 1938-ban megkövetelte, hogy röviden bemutassam azt a rendszert, amelyben a MADOSZ-nak működnie már nem lehetett, de ugyanakkor az addig benne tevékenykedők egyik része a „Vásárhelyi Találkozó alapjain álló” csoportosulás létrehozása révén kísérletet tett arra, hogy versenybe szálljon a romániai magyarság képviselőte megszerzéséért. Arra is figyelmet fordítottam, hogy feltárjam, milyen mértékben mutatnak a madoszosok írásai átfedést a magyarországi népi mozgalom eszméivel, és hogy az olyan magyarországi írók, mint Féja Géza milyennek látták őket. Legalább ennyire fontosnak tartom azonban azt is, hogy milyennek látták magukat, illetve az általuk bejárt utat a vizsgált korszakban.

A második bécsi döntés a magyar és román történetírás egyik leginkább vitatott eseménye. A nemzeti-forradalmi időszak alatt még a román imperializmus ellen harcot hirdető MADOSZ a népfrontos fordulat után következetesen revízióellenes tevékenységet fejtett ki. Az 1939-es antirevizionista tüntetéseken való részvétele a szervezet megítélésének egyik sarokkövévé vált. Jellemző ugyanakkor, hogy a történet azon része teljesen elsikkadt, amikor a dokumentumok tanúsága szerint 1940 augusztusában „kikiáltották” Erdély függetlenségét és szovjet fennhatóság alatt képelték el további sorsát. Ennek ugyan tényleges következménye nem lett, viszont mégis fontos momentumnak tartom: történetük alatt nem csak a második bécsi döntésben azonosított „magyar imperializmus” és a németeknek való még erősebb kiszolgáltatottság, valamint „Erdély kettészakítása” ellen tüntettek, hanem a román imperializmus *ellen is*. Kevésbé ismert adaléknak számít a MADOSZ 1940-es nemzeti-forradalmi fordulata, és Szabó Zoltán MADOSZ-aktivista székelyudvarhelyi lebukása, valamint a szervezet ezt követő betiltása.

Érdekesnek találtam továbbá a második bécsi döntés teremtette helyzet madoszos válaszreakcióját. Voltak, akik az illegalitás útját választották (Bányai László, Rácz Gyula, Vincze János, Szabó Árpád), és ugyanakkor voltak olyanok is, akik a megnagyobbodott Magyarországon képelték el életüket, mint például Balogh Edgár. Legtöbben azonban ezt követően nem vettek részt konspiratív tevékenységekben – elégedetten a revízió sikerével, vagy féltve szabadságukat.

A második világháborút követően a náci-barát rezsimekkel szembeni „magyar ellenállás” mítosza több szempontból is remek legitimációs alapot jelenhetett. A jól működő és földalatti tevékenységében eredményes szervezet képe azonban hamis. Ezzel szemben a második bécsi döntést követően a MADOSZ szervezeti élete az illegalitás körülményei miatt gyakorlatilag egygyé vált a KRP és az MKP, majd a Békepart működésével. A források szerint néhány egykori madoszos próbálkozott ugyan a betiltott párt titkos megújításával, azonban ezen kísérleteket nem koronázta siker.

Meggyőződésem, hogy a szervezetenként újjáalakuló MADOSZ, amelyik rövidesen felvette a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) nevet, egyáltalán nem azonos a két világháború közötti MADOSZ-szal. Hiába, hogy a jelentősebb tagjainak többsége valóban a mozgalom aktív tagja volt annak különböző időszakaiban, azonban a második világháborút követően teljes mértékben megváltozott a történelmi helyzet. A Vörös Hadsereg fegyvereinek árnyékában léphettek fel, miközben egy soha nem tapasztaltan befolyásos és ütőképes Román Kommunista Párt állt a hátuk mögött. Míg a népfrontos időszakban a MADOSZ egészen önállóan politizált – természetesen a Komintern és az KRP rendelkezéseit betartva –, és a

„Vásárhelyi Találkozó szellemében” 1938 után létrejövő csoportosulásnak volt mozgástere, a nemzeti-forradalmi vonallal való próbálkozás, illetve az illegalitás idején aktív tagok már egyértelműen a KRP tagjaiként, és nem ahhoz kötődő, de lényegében azzal párhuzamos mozgalom szervezőiként működtek.

Megállapítható, hogy a MADOSZ-t főként úgy vizsgálták, mint a Magyar Népi Szövetség előzménytörténetét. A szervezet véleményem szerint azonban lényegesen több volt ennél. Sokaknak politikai szocializációs közeget biztosított (például Báky Domokos vagy Tar Károly), másoknak az értelmiségi létük politikai kerete és a „népszolgálati” messianizmusuk megélése lehetőségét ígérte (például Balogh Edgár vagy Bányai László), megint másoknak pedig a politikai hatalomszerzés és önmegvalósítás eszközét szolgáltatta (például Vincze János). Természetesen amiatt is rendkívül fontos kibontanunk ezt az időszakot, mert ezáltal sokkal érthetővé válik, hogy a második világháborút követően a romániai magyarságot nagymértékben meghatározó madoszos személyiségek milyen személyes és közösségi tapasztalati háttérrel rendelkeztek. A szervezet történetét azonban önmagában véve is izgalmasnak találom, úgy is mint szocializációs közeg, úgy is, mint politikai projekt, de úgy is, mint a magyar közgondolkodás népi vonalának része. Hasonlóképpen szerves része a MADOSZ története a romániai magyar baloldali hagyománynak is, és ezzel együtt Erdély rendkívül fordulatos huszadik századi történetének. A tartomány történetének ezen szelete számos olyan probléma történelmi dimenzióját fedi fel, amelyek az erdélyi magyar közösséget a jelenben is sújtják. A MADOSZ történetét vizsgálva ugyanis sajátosan erdélyi viták, kérdések, életutak és sorsfordító választások tárulnak elénk.

5. Publikációs jegyzék¹⁶

1. Főcze János: A gyimesvölgyi parasztlázadás. *BBC History*, 2016/4, 68-71.
2. Főcze János: A romániai magyarság önszerveződési törekvései Trianon után. In: Ballabás Dániel (szerk.): *Mozaikok a 18-20. századi magyar és egyetemes történelemből*. Eger, 2017, Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, 79-108.
3. Főcze János: Bányai László börtönben - Egy kommunista "megtérésének" története. In: Béczi Tibor (szerk.): *Árnyak és árnyalatok. Tanulmányok a kommunizmus 20. századi történetéről*. Budapest, 2017, Prima Forma Tudományos Egyesület, 34-51.
4. Főcze János: A Magyar Dolgozók Országos Szövetségének 1934-es megalakítása és megalakítói. In: Romsics Ignác (szerk.): *Közelítések. Tanulmányok Erdély 19-20. századi történetéhez*. Kolozsvár, 2018, Komp-Press Kiadó, 107-147.
5. Főcze János: Kommunista diákmozgalmak Kolozsváron a harmincas évek elején. *Erdélyi Krónika*, 2018. (Online: <https://erdelyikronika.net/2018/07/kommunista-diakmozgalmak-kolozsvaron-a-harmincas-evek-elejen/> – Utolsó letöltés: 2019.05.25.)
6. Főcze János: Kikiáltani a független Erdélyt vagy elfogadni a második bécsi döntést? A Kommunisták Romániai Pártja Erdélyi és Bánsági Tartományi Bizottsága vargabetűi 1940 júliusa és szeptembere között. *Archivnet*, 2018/4. (Online: <http://archivnet.hu/kikialtani-a-fuggetlen-erdelyt-vagy-elfogadni-a-masodik-becsi-dontest-a-kommunistak-romaniai-partja> – Utolsó letöltés: 2019.05.25.)

¹⁶ A tézisfüzetben csak a disszertáció témájához kötődő publikációm szerepelnek. A teljes publikációs listám elérhető az Magyar Tudományos Művek Tárában. (Online: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10054306>).